

Bronisław Panek

Księża polscy pracujący na placówkach duszpasterskich we Francji od 1922 r.

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 1/1, 219-226

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MATERIAŁY I DOKUMENTACJA

Saeculum Christianum

1 (1994) nr 1

O. BRONISŁAW PANEK OC

KSIEŻA POLSCY PRACUJĄCY NA PLACÓWKACH DUSZPASTERSKICH WE FRANCJI OD 1922 R.

WSTĘP – ZAKRES PROBLEMATYKI

Celem badań nad stanem duszpasterstwa emigracyjnego we Francji od 1922, jest próba ukazania wkładu księży polskich w życie emigracji, zwłaszcza w dziedzinie zaspokajania jej potrzeb religijnych, utrzymania wiary, obyczajów i tradycji, podtrzymania więzi z kulturą i językiem ojczystym, a także udziału w aktualnych problemach związanych z egzystencją Polaków we Francji.

Bodźcem skłaniającym do zajęcia się problematyką stało się m.in. wystąpienie p. Janine Ponty, Maitre-Assistant a l'Universite de Paris XIII na Colloque Franco-Polonais d'Histoire religieuse w Lille (październik 1981 r.), która w swoim referacie pt.: *Kapelani polscy wśród robotniczych imigrantów we Francji okresu międzywojennego* (Les aumoniaiers polonais en milieu ouvrier immigré dans la France de l'entre-deux-guerres), poruszyła następujące tematy: 1) zależności organizacyjne polskich kapelanów i ich uposażenie, 2) stan liczebny kapelanów polskich i 3) stosunek z klerem francuskim i władzami francuskimi. Dłuższa i ożywiona dyskusja związana z powyższym tematem podsunęła myśl o potrzebie pogłębienia tego zagadnienia.

Rok 1922 przyjęto jako granicę wyjściową do badania problemów duszpasterstwa, ponieważ wówczas dokonano reorganizacji Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu.

I. Z HISTORII POLSKIEJ MISJI KATOLICKIEJ WE FRANCJI

Historia Polskiej Misji Katolickiej we Francji jest od swych początków w szczególności sposobem związana z paryskim kościołem pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (262bis rue Saint-Honore, Paris 1er).

W 1622 r. kościół był kaplicą klasztorną siostr od Wniebowzięcia (Dames d'Assomption.) Założony przez kardynała de La Rochefoucauld służył wiernym jako dom rekolekcyjny i jako ośrodek kształcenia młodzieży. Przebudowaną przez przedsiębiorcę Cheret kaplicę w 1670 r. według planów Karola Errard, pierwszego dyrektora Akademii Francuskiej w Rzymie, poświęcił i konsekrował Michał Poncet, arcybiskup Bourges.

Po Rewolucji Francuskiej, na mocy konkordatu z roku 1801, kościół służył znowu kultowi religijnemu. Napoleon I przeznaczył znaczną sumę na jego odnowienie. Zachował jednak nie istniejącą dziś nawę główną jako swoją kancelarię, a klasztor przeznaczył na koszary dla swej konnej gwardii, do której m.in. należało wielu Polaków. Ks. Costaz, proboszcz miejscowej parafii, odprawił tu co niedzielę mszę św. i głosił krótkie kazania specjalne dla Polaków. Ze względu na masowe uczestnictwo polskich żołnierzy, mszę św. dla Polaków przeniesiono do pobliskiego kościoła św. Rocha. Po roku 1812 zabrakło w Paryżu polskich żołnierzy. W tym czasie duszpasterstwo polskie we Francji było już tylko sporadyczne i nie zorganizowane w formie polskiej Misji.

„Polską Misję” utworzono dopiero dnia 17 lutego 1836r. Jej założycielami była grupa zaangażowanych młodych polskich katolików świeckich, wśród nich Piotr Semenenko, Hieronim Kajsiewicz i Aleksander Jełowicki, którzy po studiach w Rzymie i święceniach kapłańskich zajęli się duszpasterstwem polskiej emigracji we Francji, z siedzibą przy ulicy Notre-Dame-des-Champs nr 11. Z upoważnienia arcybiskupa paryskiego Jacka-Ludwika de Quaelen objęli opiekę duszpasterską nad wszystkimi Polakami mieszkającymi w Paryżu i odprawiali dla nich co niedzielę mszę św. w Chapelle du Calvaire na terenie parafii św. Rocha. Grupa tych polskich kapłanów, decydując się na wspólne zamieszkanie, dała początek nowemu zgromadzeniu ojców zmartwychwstańców.

W roku 1844 Polska Misja przeniosła się, za zgodą paryskiego arcybiskupa Denis Affaire, do kościoła Wniebowzięcia N.M.P., zwanego odtąd „Kościołem Polskim”. Rektorem Polskiej Misji i administratorem tegoż kościoła w Paryżu został mianowany ks. A. Jełowicki w 1850 r.

Księża pracujący w Polskiej Misji służyli pomocą duszpasterską także parafiom francuskim, np. w Saint- Laurent, Saint-Augustin, Montmorency, Saind-Cloud. Dwa, trzy w roku organizowali pielgrzymkę do Notre-Dame, des Victoires. Współpracowali też z katolikami świeckimi tworząc środowiskową elitę o pogłębionym życiu religijnym, co nie pozostawało bez wpływu na przejawy życia zawodowego, społecznego, gospodarczego, nawet politycznego. Dlatego np. w 1863 r. arcybiskup paryski Jerzy Darboy przyjął 40 księży polskich, jak odnotowano, „z ojcowską dobrocią”. W 1865 roku 48 polskich sióstr wizytek z Wilna mogło już założyć swój klasztor w Wersalu.

Po ks. Jełowickim CR (1850-1875) rektorami Misji byli kolejno: ks. Władysław Witkowski CR (1876-1893), ks. Władysław Bakanowski CR (1893-1893), ks. Karol Grabowski, dc. płocka, 1893-1896), ks. Władysław Orpiszewski CR (1896-1993), ks. Leon Postawka, dc. kielecka (1903-1922). Dwie fale emigracji polskiej napływały znowu do Paryża po wypadkach związanych z Wiosną Ludów 1848 r. i po Powstaniu Sycylijskim 1863 r.

Księża polscy byli przeważnie kapelanami wojskowymi. Polską Misję odwiedzał często w 1892 r. nuncjusz apostolski w Paryżu, ks. abp Czacki, z pochodzenia Polak. Podczas I wojny światowej w armii gen. Józefa Hallera kapłani Polskiej Misji otaczali duszpasterską opieką polskich żołnierzy.

Z chwilą, kiedy dnia 4 czerwca 1917 r. powstał w Paryżu polski Komitet Narodowy, polscy księża podjęli z nim współpracę. Od tego też czasu określenie „Polska Misja”, dla odróżnienia od „Polskiej Misji Wojskowej”, zmieniono na nazwę „Polska Misja Katolicka”.

Po zakończeniu I wojny światowej wielu polskich emigrantów politycznych wróciło z armią gen. Hallera do Polski. Do Francji jednak zaczęli napływać inni Polacy. Francja, wyniszczona wojną, odczuwała wyraźny brak rąk do pracy i dlatego na zaproszenie rządu francuskiego przybywać zaczęli robotnicy z Polski, a także ze środowisk emigracyjnych w Niemczech. Zmienił się więc wówczas wyraźnie przekrój społeczny polskiej emigracji. Była to już wtedy w swojej większości emigracja zarobkowa.

II. REORGANIZACJA POLSKIEJ MISJI KATOLICKIEJ

Po I wojnie światowej, prócz jeńców wojennych z narodów słowiańskich, pojawiły się we Francji nowe wielkie fale wychodźstwa polskiego, którego liczbę szacowano w 1927 r. na około 810.000 – emigrantów.

1) NORMY PRAWNE WYNIKAJĄCE Z KONWENCJI FRANCUSKO-POLSKIEJ

Sprawy materialne i ekonomiczne emigracji polskiej były przedmiotem kontraktów między pracodawcami a robotnikami, zawieranych pod kontrolą władz francuskich i polskich.

Zagadnienia prawne i socjalne objęte były następującymi konwencjami robotniczymi francusko-polskimi:

1. Konwencją francusko-polską odnośnie do emigracji i imigracji podpisaną w Warszawie dnia 3-9-1919 r.
2. Konwencją francusko-polską odnoszącą się do opieki socjalnej, podpisaną w Warszawie 14-10-1920 r.
3. Protokół odnoszący się do norm imigracji polskich robotników, podpisany w Paryżu dnia 17.9.1924 r.
4. Protokół normujący imigrację polskich robotników do Francji, podpisany w Paryżu dnia 3.2.1925 r. i w Warszawie dnia 20.2.1925 r.

Przedstawiciele władz II Rzeczypospolitej Polskiej uczestniczyli w Międzynarodowej Konferencji Emigracyjnej w Rzymie, obradującej w dniach od 20 do 25 lipca 1921 r. Jej akt końcowy podpisali ze strony polskiej Gawroński, Mikulski, Miszko i Horszowski. Następnie akt ten zatwierdziło Ministerstwo Spraw Zagranicznych dnia 24.2.1922 r. Akt końcowy Konferencji Międzynarodowej o Emigracji i Imigracji, która obradowała w Rzymie od 15 do 31 maja 1924 r. został podpisany dnia 10.6.1924 r. przez stronę polską.

W układach z Francją, jak np. w układzie wojskowym o korzyściach przyznanych wojskowym francuskim, przydzielonym do Armii Polskiej wysłanej do Polski, złożyli swój podpis w Paryżu dnia 15.1.1919 r. Roman Dmowski i Jerzy Clemenceau. Układ o długu wojskowym zaciągniętym przez naród polski na utrzymanie Armii Polskiej podpisali dnia 16.1.1919 r. również Dmowski i Stefan Pichon.

Wspomnianą konwencję emigracyjną z dnia 3.9.1919 r. podpisali Władysław Skrzyński i Maurycy Fouchet. Zarejestrowano ją w Lidze Narodów dnia 21.10.1920 r. Konwencję o opiece społecznej z dnia 14.10.1920 r. podpisali dr. Karol Bertoni i H. A. de Panafieu (poseł w Warszawie) oraz W. Qualid. Inne umowy i konwencje polsko-francuskie, wiążące się częściowo z omawianym tu zagadnieniem, np. bilateralną (6.2.1922), naftową (6.2.1922), handlową (6.2.1922) itp. z tych lat podpisali: Maurycy Zamoyski, Franciszek Doleżał, Royamund Poincare, L. Dior, Alfred Chłapowski, Henryk Tennenbaum, E. Herriot, M. Raynaldy, A. Wysocki, S. Kwiatkowski, Mieczysław Sokołowski, Arystyd Briand, S. Bonnefous, P. Elbel, Fischoder, Lesage, Leclairinche, Konstanty Skirmunt (min. S. Z. w 1922 r.), Lech Babiński, Waclaw Babiński i inni.

Samo wyczerzenie tych umów i nazwisk świadczy o potrzebie oraz respektowaniu tego typu prawodawstwa niezbędnego dla kontaktów bilateralnych w nowej rzeczywistości powojennej i o szukaniu najlepszych rozwiązań zarówno po stronie francuskiej jak i polskiej.

Sprawy religijne i kościelne we wspomnianych umowach pominięto.

2) PRZEPISY WYNIKAJĄCE Z NORM KANONICZNYCH

Ks. biskup A. R. Emanuel Chaptal, były dyplomata m.in. w Petersburgu i Monachium, wytypowany w 1922 r. przez hierarchię kościelną we Francji do opieki nad cudzoziemcami, określił robotników polskich jako bardzo religijnych.

Zywiotyowy napływ do Francji robotników z Polski i ze środowisk emigracyjnych w Niemczech, tzw. emigracja zarobkowa, spowodował, że zaspokojenie ich potrzeb religijnych stało się w tych nowych warunkach życia palącym problemem domagającym się rozwiązania. Chodziło przede wszystkim o unormowanie zagadnień związanych z możliwością wykonywania praktyk religijnych i zobowiązań wobec Kościoła na terenie Francji.

Zaistniała więc konieczność zrewidowania dotychczasowego nie przystającego do nowych warunków polskiego modelu duszpasterstwa emigracyjnego we Francji, ograniczonego do pracujących wprawdzie z poświęceniem, ale tylko kilku polskich księży, i to bez wspólnego programu oraz bez właściwej organizacji duszpasterskiej.

Na podstawie zachowanych źródeł archiwalnych można stwierdzić, że kierowano liczne prośby i interwencje w sprawie przysłania księży polskich do pracy duszpasterskiej we Francji. Najmocniej zainteresowani byli tą sprawą sami polscy emigranci. Prosilili o polskich księży także pracodawcy, pragnący spełnić życzenie swoich robotników, prosili również księży biskupi niektórych diecezji. W tej sprawie zabierały głos różne stowarzyszenia i organizacje, a w pierwszym rzędzie Comité Central des Houillères de France.

W tych warunkach zwierzchnicy Kościoła francuskiego, za pośrednictwem ks. bpa Chaptala wywierali nacisk na ks. kard. E. Dalbora. Ten zaś począwszy od 1919 r. a szczególnie na podstawie sprawozdań i memoriałów powizytacyjnych sporządzonych przez swoich delegatów, m.in. ks. L. Lisieckiego i ks. T. Taczaka w 1921 r., powierzył Misję Polską księżom misjonarzom św. Wincentego a Paulo prowincji krakowskiej. Wizytator zgromadzenia, ks. Kasper Słomiński wysłał wówczas na stanowisko rektora, ks. Wilhelma Szymbora CM, który objął swoją funkcję w Paryżu dnia 12.5.1922 roku.

a) Statuty Misji Polskiej

Pod datą 19.6.1922 roku, po porozumieniu się z ks. kard. Louis-Ernestem Dubois i bpem Chaptalem, ks. kardynał E. Dalbaor nadesłał jako oficjalny dokument do Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu, *Statuty misji polskiej*.

Oto ich krótka i dokładna treść:

„Misja Polska powierzona jest polskiej prowincji Zgromadzenia Księża Misjonarzy, a siedzibą Misji jest kościół Wniebowzięcia w Paryżu.

Jej członkami są: 1) Rektor Misji, który jest równocześnie prefektem kościoła Wniebowzięcia. 2) Pomocnicy przygodni i stali z duchowieństwa świeckiego lub zakonnego Polski według zapotrzebowania. Wszyscy podlegają rektorowi w organizacji Misji Polskiej i pracują według jego wskazówek, czy to w Paryżu czy też na prowincji.

Celem Misji jest duszpasterstwo wśród polskich katolików Paryża i całej Francji.

Rektor Misji Polskiej prowadzi stale: a) spis miejscowości, dworów, kopalń itd. we Francji, gdzie znajdują się Polacy, b) spis księży, którzy z diecezji polskich zgłaszają się do duszpasterstwa we Francji.

Dyrektorzy francuskich towarzystw, kopalń itd., którzy proszą o pomoc duchową dla swych robotników polskich, zgłaszają się do rektora Misji Polskiej.

Najprzewielebniejsi Księża Biskupi Polski będą posyłali do Francji do pracy duszpasterskiej nad Polakami kapłanów za pośrednictwem J. Em. Ks. Kardynała Prymasa, który się w każdym wypadku porozumie poprzednio z Ks. rektorem Misji.

Tak samo uprasza się Najprzewielebniejszych Księża Biskupów francuskich, aby udzielali władzy do pracy duszpasterskiej nad Polakami we Francji tylko tym kapłanom polskim, którzy są prezentowani przez rektora Misji”.

Zachowały się trzy dokumenty podpisane przez ks. E. Kard. Dalbora z 19.6.1922 r. Dotyczą one: nominacji ks. Szymbora na rektora Misji, upoważnienia go do nadzorowania nauki religii i Statuty Misji. (AAG APP III/14 k. 301-303).

Proba zalegalizowania i uwierzytelnienia tych Statutów wobec wszystkich władz a szczególnie wobec biskupów francuskich, ministerstwa spraw zagranicznych oraz ambasady polskiej w Paryżu itd. zrodziła z biegiem czasu potrzebę dalszych precyzji i sformułowań prawnych.

b) Regulamin (Reglement des aumoniers polonais)

W styczniu 1925 r. zawarto szczegółowy układ specjalny normujący bliższe stosunki między księżmi polskimi a proboszczami francuskimi odnośnie do zagadnienia duszpasterstwa polonijnego. Istotne punkty tego układu zrehabilitowano jeszcze w czerwcu 1924 r., w czasie podróży biskupów francuskich po Polsce między kardynałem Dubois, arcybiskupem Chollet, biskupami Julienem, Chaptalem i Baudrillardem a kardynałem Dalborem, biskupem Łukomskim i ks. Szymborem.

Precyzja i redakcja tego tekstu były rezultatem kilkuletniego funkcjonowania i doświadczenia w zmienionych warunkach duszpasterstwa emigracyjnego różnego od duszpasterstwa XIX wiecznego.

Szczegóły te ujęto w formie Regulacji zatytułowanej *Reglement des aumoniers polonais*.

c) Wskazówki dla księży polskich we Francji

Prymas Polski uznał za stosowne wydać równocześnie z powyższymi normami prawnymi wskazówki dla księży polskich we Francji. Dotyczyły one wewnętrznej organizacji Polskiej Misji Katolickiej.

Wskazówki, ujęte w 13 punktach, były uściwieniem Statutów Polskiej Misji. Dotyczyły one: relacji księdza pracującego we Francji ze swoim ordynariuszem, z punktem dyspozycyjnym w Poznaniu i z rektorem Misji, także kompetencji, relacji księży do biskupów francuskich, do miejscowego duchowieństwa francuskiego, poprawności we współdziałaniu z dyrekcjami zakładów pracy działalności zgodnej z przepisami prawa kanonicznego, statutami diecezjalnymi, roztropnością, oraz prowadzenia ksiąg parafialnych (chrztów, ślubów, zgonów), katechizacji dzieci, pracy społecznej i oświatowej, zjazdów i roli dziekana.

Powyższe Statuty Misji, Regulamin i Wskazówki stały się podstawą i kartą praw i obowiązków księży polskich należących do Polskiej Misji Katolickiej we Francji a pracujących w trudnych warunkach emigracyjnych.

III. DZIAŁALNOŚĆ POLSKICH KSIĘŻY W DUSZPASTERSTWIE EMIGRACYJNYM

1) PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY TERENU PRACY DUSZPASTERSKIEJ

Szybki wzrost polskiej emigracji we Francji, jej duże rozproszenie w kilkudziesięciu departamentach i napływ polskich księży do pracy duszpasterskiej, domagały się dokonania podziału terenu działania duszpasterskiego Misji na dekanaty. Chodziło głównie o usprawnienie funkcjonowania administracji i łatwiejsze oraz szybsze porozumiewanie się z władzami.

Powstały wówczas cztery dekanaty polskie: paryski, dekanat Francji północnej, wschodniej i południowej.

Obszary tych dekanatów pokrywały się w zasadzie z granicami konsulatów polskich w Paryżu, Lille, Strasburgu i Lyonie.

W zarządzie centralnym Misji powołano także Radę Misji, złożoną z pięciu członków, przeważnie z księży dziekanów i rektora. Jej obrady i konsultacje miały pomagać w podejmowaniu decyzji, utrzymaniu dyscypliny w działalności duszpasterskiej oraz przyczyniać się do scalania w pracy Polskiej Misji.

2) GRUPY POLSKICH KSIĘŻY W DZIAŁALNOŚCI DUSZPASTERSKIEJ

Księża polskich pracujących w duszpasterstwie polonijnym po reorganizacji Polskiej Misji Katolickiej we Francji można podzielić na cztery następujące grupy.

1. Księża przebywający stale w koloniach zwartych.
2. Księża objeżdżający pewne określone terytorium z siedzibą w miejscu centralnym (w Paryżu).
3. Księża objazdowi – pracujący okazjonalnie.
4. Księża studenci.

Pierwszą grupę stanowili księża przebywający stale w koloniach licznych i zwartych. Zapewniali oni stałą obsługę religijną dla Polaków, bądź to w kościołach oddanych do ich wyłącznego użytku, bądź przy kościołach francuskich.

Do drugiej grupy zaliczali się księża przysłani przez biskupów polskich na okres 2 do 3 lat do pracy wśród emigracji. Działali na określonym terenie z siedzibą w miejscu centralnym.

Księża polscy przebywający we Francji okresowo, na ogół krótko, okazjonalnie zaliczali się do trzeciej grupy.

Czwartą grupę stanowili księża studenci z Paryża, Strasburga, Lillie i Lyonu, a także księża studenci z Lowanium, Fryburga szwajcarskiego i z Rzymu.

Poza pierwszą grupą księża inne grupy nie dawały żadnej gwarancji ciągłości pracy duszpasterskiej, tym bardziej jej systematyzacji. Mimo to nawet w ramach tej okazjonalnej działalności odwiedzano od 800 do 900 kolonii polskich w skali rocznej.

IV. REALIZACJA PROJEKTU BADAWCZEGO

Studium niniejsze określone roboczo: *Księża polscy pracujący na placówkach duszpasterskich we Francji od 1922 r. dotyczy sprawowania rektoratu przez następujących księży: ks. W. Szymbora CM (1922-1929), ks. L. Łagodę (1929-1933), ks. W. Paulusa (1933-1937), ks. F. Cegiełkę SAC (1937-1947), ks. K. Kwaśnego (1947-1972), ks. Z. Bernackiego (1972-1985) i ks. S. Jeża (od 1985).*

Bogata literatura na temat polskiej emigracji we Francji w tym okresie przedstawiona i omówiona przez ks. R. Dzwonkowskiego SAC, (*Polska opieka religijna we Francji, 1909-1939*, Poznań – Warszawa 1988 s. 11-13) wnosi cenny materiał do powyższego studium, zwłaszcza do materiałów biograficznych, wzbogacając wiedzę o duszpasterstwie polskim zarówno w okręgu paryskim, jak i w pozostałych dekanatach. Informacja o układzie w/w not biograficznych i wybiórczym charakterze zamieszczonych w nich danych może budzić pewne zastrzeżenia. Brak w tych notach wielu danych dotyczących zwłaszcza księży polskich pracujących w początkowych latach reorganizowanej Misji Polskiej we Francji. Dotychczas uwzględnione dane wymagają uzupełnień i wyjaśnień.

Uwzględnione obecnie uzupełnienia pochodzą z zasobów archiwalnych, dotychczas nie publikowanych.

Studium nad księżmi polskimi we Francji obrazuje rozwój Polskiej Misji Katolickiej od czasu jej reorganizacji w roku 1922, kiedy to ks. Szymbor rozpoczynając pracę duszpasterską zastał pięciu księży niezorganizowanych. Mając do spełnienia trudne zadanie zorganizowania duszpasterstwa bez odpowiednich środków i odpowiednio przygotowanych pracowników, Szymbor zdołał przeprowadzić pertraktacje z Episkopatem francuskim, z proboszczami, z władzami francuskimi i polskimi, z rządami zakładów pracy i kopalń, aby sprowadzonym księżom polskim zapewnić utrzymanie, przygotować stanowiska i rozplanować pracę w terenie.

Po trzech latach, kiedy emigracja polska liczyła już ponad pół miliona osób, obsługiwało ją 28 księży polskich na stałych placówkach, pobierających przeciętnie 800 fr. pensji miesięcznej, prócz dodatków w postaci mieszkania, opału i światła.

Pomocą w niedziele i święta służyło wówczas 29 księży studentów z uniwersytetów w Paryżu, Strasburgu, Lillie i Lyonie, którym ks. rektor wystarał się o zniżki transportowe. Placówki stałe systematycznie się rorastały. Teren objęty duszpasterską posługą podzielono na cztery dekanaty: paryski, północny, wschodni i południowy. Prócz tego powstawały w tych dekanatach ośrodki duszpasterskie dojazdowe i objazdowe. Ogółem powstało ponad 800 punktów duszpasterskich rozsianych w 95 departamentach Francji.

Dotychczasowe opracowanie oparto na:

- a) materiałach archiwalnych zebranych zagranicą, przede wszystkim we Francji, w Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu;
- b) materiałach archiwalnych zgromadzonych w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu i w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, tu zwłaszcza w Dziale III: Akta Protektora Wychodźstwa Polskiego (1-12 ogólne, 13-27 a Francja);
- c) materiałach archiwalnych poszczególnych diecezji i zakonów oraz oficjalnych pismach wydawanych przez kurie diecezjalne i zakonne;
- d) informacjach zaczerpniętych z różnych dostępnych opracowań i prasy zagranicznej oraz krajowej.

Dzięki wykorzystaniu w pracy techniki komputerowej i specjalnie do tego celu opracowanego oprogramowania „Misje” w celu ułatwienia archiwizacji i systematyzacji danych o polskich księżach we Francji, udało się wydobyć różnorodne zestawienia i informacje, w szczególności strukturę geograficzną polskich punktów duszpasterskich (stałych, dojazdowych i objazdowych) na tle różnych uwarunkowań (hisytorycznych, społecznych itp.)

Warto zaznaczyć, że z tych materiałów archiwalnych, które dotychczas nie były wykorzystane do badań naukowych, wydobyto informacje o ponad 1.300 księżach polskich diecezjalnych i zakonnych oraz o przebiegu ich pracy duszpasterskiej we Francji.

Kwerenda archiwalna pozwala na systematyczne opracowywanie zbieranych materiałów, z których opublikowano następujące pozycje:

- *Les Pretres dans la Pastorale des Immigres Polonais es France depuis 1922 (Presentation de recherches)*. Imp. Francois-Dominique – Paris France Decembre 1991, pp 42.
- *La pastorale polonaise occasionnelle dans le doyenne de Paris (1041-1945) Extraits de Statistiques du Doyenne de Paris* Imp. Francois-Dominique – Paris France Novembre 1991, pp. 36.
- *Materiały do Dziejów Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Zeszyt I, Księża Polscy w Duszpasterstwie Okręgu Paryskiego 1922-1929*. Imprimerie François Dominique – Paris – 1992, ss 124 + VI.
- *Materiały do dziejów Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Zeszyt II, Księża polscy w duszpasterstwie południowej Francji 1922-1929*. Editions François Dominique PARIS Septembr 1993 pp. 122.
- *Materiały do dziejów Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Zeszyt III. Księża w duszpasterstwie dekanatu wschodniego 19221929*. Editions François – Dominique – Paris – Janvier 1994, pp. 118.

Lektura 55 biogramów księży pracujących w regionie Paryskim w latach 1922-1929, – prezentowanych w Zeszycie I – pozwala na wyrobienie sobie sądu o warunkach w jakich pracowali duszpasterze polscy, o trudnościach z jakimi się borykali, o stosunku episkopatu polskiego i francuskiego do ich działalności, o zasięgu i rodzaju podejmowanych przez polskich duszpasterzy działań, wreszcie o samej Misji Polskiej, o jej niedomogach, trudnościach a także rezultatach podejmowanych przedsięwzięć.

Zeszyt II zawiera dane dotyczące 48 księży i 22 diecezji polskich pracujących wśród około 50.000 wychodźstwa polskiego przebywającego w latach 1922-1929 na obszarze środkowej i południowej Francji, zwanym wówczas dekanatem południowym.

Zeszyt III zawiera dane dotyczące 41 księży z 18 diecezji i 2 zgromadzeń zakonnych pracujących wśród ponad 55.000 wychodźstwa polskiego.

Zastosowana metoda pracy pozwala na szybkie i systematyczne uzupełnianie danych i uzyskiwanie zestawień niezbędnych do dalszej analizy naukowej. Na tej podstawie możliwe jest stworzenie atlasu księży polskich pracujących w duszpasterstwie emigracyjnym i polonijnym.

Zeszyt III zawiera dane dotyczące 41 księży z 18 diecezji i 2 zgromadzeń zakonnych pracujących wśród ponad 55.000 wychodźstwa polskiego.

Zastosowana metoda pracy pozwala na szybkie i systematyczne uzupełnianie danych i uzyskiwanie zestawień niezbędnych do dalszej analizy naukowej. Na tej podstawie możliwe jest stworzenie atlasu księży polskich pracujących w duszpasterstwie emigracyjnym i polonijnym.

Program komputerowy baza danych pt. „MISJE” opracowany przez dr inż. Tomasza Traczyka, napisany w języku Clipper 6.01, ma format zgodny ze standardem d'Base, nie wymaga od obsługującego wiedzy o komputerach. Opracowanie systemu jest proste – program jest sterowany przy pomocy menu. Wbudowano kontekstową pomoc, o możliwościach działania informują napisy na ekranie. Obsługa całego programu jest jednolita i typowa.

Praca może stanowić podstawę do głębokiej analizy zarówno zjawiska emigracji, jak i roli jaką w kształtowaniu jej postaw religijnych i patriotycznych odgrywali duszpasterze.

Z organizacji i działalności duchowieństwa polskiego wśród emigrantów można poznać geografię polskiej administracji kościelnej we Francji, organizację duszpasterstwa i jego instytucji, warunki pracy duszpasterskiej, polskie kościoły i obiekty wspólnotowe, sytuację materialną księży, posługę stałą i objazdową, ilość i rodzaj kontaktów z wiernymi. Obok służby liturgicznej i sakramentalnej zapoznać się można z działalnością oświatową i wydawniczą, a także społeczną: z ochroną interesów ekonomicznych i prawnych Polaków pracujących we Francji, z organizowaniem akcji charytatywnej, współpracą z przedstawicielami Państwa Polskiego, stosunkami z władzami państwowymi Francji i społeczeństwem francuskim, a także relacjami z Kościołem francuskim.

PRETRES POLONAIIS TRAVAILLANT A LA PASTORALE DES IMMIGRES EN FRANCE, A PARTIR DE 1922.

Résumé

Ce projet d'études concerne plus de 13000 prêtres. Pour le réaliser, il a été utilisé les archives de la Mission Polonaise en France (documents non exploités jusqu'à maintenant), les bases de données informatiques. Il est prévu l'édition de 17 fascicules (d'environ 120 pages chacun). Les trois premiers, déjà parus (en 1992, 1993, 1994) présentent 140 prêtres travaillant dans 3 doyennés: régions de Paris, du Midi et de l'Est de la France, entre 1922 et 1929. Ils nous font connaître aussi la réorganisation de la Mission Polonaise, les prescriptions canoniques (statuts, règlements et instructions du Primat de Pologne) ainsi que les structures administratives du territoire français.

Les biogrammes des 140 prêtres montrent les différentes formes de pastorale: permanente, occasionnelle et circulaire.